فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی، سال هفدهم، شماره هفتاد، ص۳۱۴-۲۸۹، زمستان ۱۴۰۲
Scientific Quarterly of Research on Addiction, Vol. 17, No. 70, P 289-314, Winter 2024

مقاله پژوهشی
Research Article

مطالعه قوم نگارانه زمینه‌ها و بسترهای فرهنگی (هنجارها و باورهای عامیانه) مصرف مواد مخدر در استان خوزستان*

معصومه باقری[۱]، مرضیه شهریاری[۲]، فاطمه کلاه کج[۳]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۱/۰۸

چکیده

هدف: هدف مطالعه حاضر بررسی خرده فرهنگ‌های قومی (قوم عرب و بختیاری) و هنجارها و باورهای عامیانه تسهیل‌کننده مصرف مواد **مخدر** در استان خوزستان بود. **روش:** روش پژوهش حاضر قوم نگاری بود. جامعه پژوهش متخصصان و خانواده‌های بختیاری و عرب ساکن در استان بودند که براساس نمونه‌گیری گلوله‌برفی و با استفاده از تکنیک اشباع داده‌ها، ۳۰ نفر از خانواده‌های بختیاری و عرب ساکن در استان و ۱۰ نفر از متخصصان انتخاب شدند. جمع‌آوری داده‌ها با روش مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل مضمون انجام گرفت. **یافته‌ها:** در این مطالعه بسترهای سوق دهنده مصرف مواد مخدر (رسوم و سنت‌های محلی) و زمینه و پیشینه‌های تسهیل‌کننده مصرف مواد مخدر (به‌هنجار شدن مصرف مواد) شناسایی شد. **نتیجه‌گیری:** بسترهای زمینه‌ساز خانوادگی و آموزشگاهی سهم چشم‌گیری در بروز و تداوم رفتار پرخطر مصرف مواد دارند. به نظر می‌رسد درمانگران، پژوهشگران و مشاوران از یافته‌های پژوهش حاضر می‌توانند برای کاهش و پیشگیری از رفتارهای پرخطر مصرف مواد بهره گیرند.

کلیدواژه‌ها: مصرف مواد، خوزستان، بسترهای فرهنگی، زیستی، اجتماعی، روان‌شناختی

*. این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد نویسنده سوم در دانشگاه شهید چمران اهواز است. نویسندگان از ستاد مبارزه با مواد مخدر تامین کننده اعتبار پژوهش قدردانی می‌نمایند.

۱. نویسنده مسئول: دانشیار، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. پست الکترونیک: m.bagheri@scu.ac.ir
۲. استادیار، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.
۳. کارشناسی ارشد، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

مقدمه

بررسی تاریخی سومصرف مواد نشان داد که مصرف مواد و سومصرف آن به مدت چندین هزار سال با یکدیگر همراه بوده‌اند؛ بدون اینکه به عنوان مسأله یا آسیب اجتماعی و یا حتی به عنوان مسئله‌ای نامطلوب در جامعه تلقی شود. به عبارتی، شرایط و ویژگی‌های خرده فرهنگ‌ها می‌تواند یکی از دلایل ابتلا به اعتیاد و مصرف مواد مخدر باشد و بررسی عوامل روانی-اجتماعی هر جامعه‌ای می‌تواند روشن‌کننده ویژگی‌های آن فرهنگ بوده و سرنخ‌هایی در ارتباط با مشکلات آن جامعه به ویژه اعتیاد باشد (حبیبی بابادی، هاشمیان فر و محمدی، ۱۳۹۹). خرده‌فرهنگ در پژوهش حاضر، گروهی معین و مشخص در درون‌گروهی بزرگ‌تر است که باورها، عرف‌ها و ارزش‌های خاص خود را دارد. اعضای یک خرده‌فرهنگ، واقف‌اند که در درون فرهنگ گسترده قرار دارند و اغلب ارزش‌ها و عرف‌هایشان را در تقابل با جهان اجتماعی بزرگ‌تر تعریف و توصیف می‌کنند. آگاهی اعضای خرده‌فرهنگ از زبان خاص آن، نوعی سرمایهٔ فرهنگی به‌دست می‌دهد که اعضا به یاری آن، همدیگر را بازمی‌شناسند، همبستگی گروهی را تقویت و به اعضای گروه مراتبی از منزلت اعطا می‌کنند (جیلوها[1]، ۲۰۰۹).

جانسون، کلوپ و دانلوپ[2] (۲۰۰۰) درنظریه خرده فرهنگ مواد معتقد است دلبستگی و تمایل به مصرف مواد مخدر به شدت تحت تأثیر پیوند و احساس هویت افراد با گروهی است که ارزش‌ها و هنجارهای آن را پذیرفته‌اند (جوناس و جوناس[3]، ۱۹۸۰). در نظریه‌های خرده‌فرهنگی نیز بر بزهکاری جوانان تاکید شده است و در تحلیل جامعه‌شناختی، بزهکاری جوانان را برحسب ویژگی‌های خرده‌فرهنگی آنها، مانند ارزش‌ها، باورها، عادت‌ها و شیوه‌های زندگی بررسی می‌کنند (مبارکی، ۱۳۸۳). جدیدترین گزارش دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل درباره وضعیت مواد مخدر در جهان، تخمین زده است که تعداد کل و درصد جمعیت جهانی مصرف‌کنندگان مواد در حال افزایش است. در طول دهه گذشته (از سال ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۸)، نسبت تخمینی مصرف کنندگان مواد مخدر

1. Jiloha
2. Johnson, Golub, & Dunlap
3. Jonas & Jonas

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

از ۲۱۰ به ۲۶۹ میلیون مصرف کننده (۴.۸٪ به ۵.۳٪ از جمعیت جهان) افزایش یافته است. در سال ۲۰۱۷، ۵۸۵۰۰۰ مرگ زودرس به عواقب مصرف و مصرف بیش از حد دارو نسبت داده شد. همچنین در سال ۲۰۰۹، ایران ۴۱ درصد کشفیات و مصادره‌ی هروئین و مرفین در جهان را به خود اختصاص داده است (دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل[1]، ۲۰۱۸). در ایران آمار رسمی نشان می‌دهد که چندین عامل بسیار مهم در شیوع مصرف مواد مخدر در برخی از خرده‌فرهنگ‌ها و شهرهای ایران از جمله استان خوزستان به عنوان یک منطقه مرزی نقش داشته است که این عوامل شامل؛ هنجارهای تسهیل‌گری چون باورها و آداب و رسوم غلط و عامیانه، توصیه‌های درمانی و دارویی و آداب ورسوم خاص، بوده‌اند (میرفردی و شهریاری، ۱۳۹۶).

با وجود اقدامات کاهش مصرف در سال ۱۴۰۰، آمار نرخ رشد اعتیاد در خوزستان از میانگین کشوری بیشتر بوده است (خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۳۹۷). می‌توان گفت لایه‌های مختلف محیط و فرهنگ به اشکال مختلفی بر شکل‌گیری این اختلال تأثیرگذار بوده‌اند که شامل ریز سیستم؛ یعنی چگونگی فرزندپروری والدین و تعامل آنها با فرزندانشان، حضور فردی معتاد در خانواده و الگوبرداری، تعامل با شبکه همسالان (کاپلو، کارن و دودگ[2]، ۲۰۰۲)؛ میان سیستم به مواردی مانند مهارت‌های فرزندپروری نادرست والدین و عدم ارائه اطلاعات اشاره دارد که سبب عدم مهارت و آگاهی لازم فرزندانشان شده است و منجر به این شده است که فرد با حضور در برخی محیط‌ها زودتر تحت تأثیر شبکه همسالان قرار بگیرد (ایفانس[3]، ۲۰۰۷)؛ برون سیستم شامل وضعیت اقتصادی- اجتماعی والدین، نبود امکانات تفریحی و رفاهی لازم، زمینه‌های فرهنگی اختلال مصرف مواد، همجواری و نزدیکی با مراکز اصلی تولیدکننده مواد مخدر و دسترسی آسان (چینیتالوا- دالاس، کیس، کیتسنکو و لازارنی[4]، ۲۰۰۸) و در نهایت کلان سیستم شامل تبعیت از آداب و رسوم قومیتی و باورهای عامیانه تشویق‌کننده مواد مخدر، ضرب المثل‌ها، آداب ورسوم خاص، توصیه‌های درمانی و دارویی، باورها و ارزش‌های خاص حاکم بر

1 .World Drug Report. United Nations Publication (UNODC)
2. Kaplow, Curran & Dodge
3. Ifans
4 .Chintalova-Dallas, Case, Kitsenko & Lazzarini

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

گروه مصرف‌کننده مواد و باورهای مذهبی حاکم بر جامعه می‌باشند (جیلوها و همکاران، ۲۰۰۹؛ موتیکا [1]، ۲۰۱۸).

پژوهش‌های بسیاری، عوامل موثر بر اعتیاد و چرایی گرایش به مصرف مواد مخدر را مورد بررسی قرار داده‌اند که از جمله آنها مطالعات اله‌دادی، میرزایی و سلیمی پور (۱۴۰۲) با عنوان «واکاوی کیفی بسترهای گرایش به مصرف مواد مخدر» نشان داد توجه به سیاست‌سازی‌های پیشگیرانه و مداخله‌محور اجتماعی، رفاهی و آموزشی ضروری است. برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری رفاهی، اجتماعی و آموزشی می‌تواند بستر قابلیتی و توانمندسازی را برای خانواده‌های آسیب‌پذیر فراهم نمایند. از طرف دیگر، با کمک نظام آموزشی مهارت‌محور تعاملی، تربیتی و اجتماع محور می‌توان از کانون مدرسه به عنوان نهادی اثرگذار و کارآمد در راستای سلامت بخشیدن به دانش‌آموزان آسیب‌پذیر و کاهش گرایش به مصرف مواد مخدر استفاده کرد. در همین خصوص قاسم زاده (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان «مطالعه کیفی علل و زمینه‌های اختلال مصرف مواد در بین دانش‌آموزان شهر تبریز» نشان داد که هم کنشی عوامل ساختاری و کنشگری (تاثیرگذاری فضای مجازی، ضعف سرمایه اجتماعی، دگردیسی سبک زندگی و حس کنجکاوی) به عنوان شرایط علی؛ مقوله موانع سیاست‌گذاری با زیرطبقه‌های تاثیر نظام آموزشی و نبود بسترهای نشاط و شادی به عنوان شرایط زمینه‌ای؛ مقوله‌های سبک زندگی مبتنی بر وسایل ارتباطی (نبود برنامه‌های جوان‌پسند در رسانه و تاثیر تکنولوژی) به عنوان شرایط مداخله‌گر؛ و مقوله‌های پذیرش اجتماعی (روابط صمیمانه خانوادگی) و بهبود عملکرد مدرسه (بهبود نظم اجتماعی مدرسه) به عنوان پیامدهای اختلال مصرف مواد بودند. در همین رابطه نعمتی سوگلی تپه و خالدیان (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان «مطالعه کیفی عوامل مؤثر بر عود مجدد به مصرف مواد مخدر و اعتیاد با رویکرد گراندد‌تئوری» عوامل تاثیرگذار در عود مجدد به مصرف مواد مخدر و اعتیاد را شامل عوامل زمینه‌ساز (شامل عوامل فردی، روانی و بین فردی)؛ عوامل آشکارساز (شامل عوامل خانوادگی)؛ عوامل تداوم‌بخش (شامل عوامل اجتماعی، فرهنگی و عوامل محیطی)؛ و عوامل تشدیدکننده (شامل

1. Motyka

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

عوامل درمانی) دانستند. همچنین فیض اللهی و باپیری (۱۴۰۰) در مطالعه خود با عنوان «واکاوی دلایل، زمینه‌ها و پیامدهای مصرف مواد مخدر در بین نوجوانان شهر ایلام» دسترسی آسان به مواد مخدر، هیجان‌طلبی نوجوانان، استقلال مالی زود هنگام همراه با نداشتن مهارت مناسب ارتباطی را به عنوان عامل تشدیدکننده گرایش به مصرف مواد دانستند. نوجوانان مورد مطالعه در این وضعیت از راهبردهای ترک ناموفق، پنهان‌کاری، اقدام مجرمانه در تأمین مواد و حتی تصمیم‌های خود ویرانگرانه استفاده کرده‌اند که همراه با پیامدهایی نظیر طرد اجتماعی بوده است. در پژوهشی جوادی، اونق و قربانی (۱۴۰۰) با عنوان «تعیین مولفه‌های اجتماعی موثر بر افزایش اعتیاد در جامعه (مورد مطالعه: شهر بجنورد)» نشان دادند عوامل موثر در این مطالعه (متغیرهای خانواده، رسانه، سبک زندگی، سهولت دسترسی، نگرش به خاصیت درمانی، همسالان، پایبندی به مناسک دینی، پایگاه اجتماعی) بر افزایش اعتیاد در جامعه تاثیر مثبت و معناداری دارد.

همچنین حبیبی بابادی و همکاران (۱۳۹۹) در مطالعه خود با عنوان «فهم و شناسایی عوامل روانی اجتماعی خرده فرهنگ‌های مرتبط با مصرف مواد مخدر: یک مطالعه گراندد تئوری» بیان داشتند که مصرف مواد با وابستگی عملی-احساسی، رانده‌شدگی از جامعه و خرده فرهنگ انحرافی همراه است. افراد در سبک زندگی اعتیادگونه خود دچار نوعی جدایی از اجتماع هستند. تداوم عضویت در خرده فرهنگ انحرافی به نوعی تنها سرمایه فرد معتاد محسوب می‌شود و زمینه را برای شکل‌گیری رفتارهای انحرافی وکجروی بیشتر مهیا می‌سازد. پیامدها شامل تداوم اعتیاد، اضمحلال روانی-اجتماعی، شکل‌گیری ارزش‌های نوین منفی، خرده فرهنگ حمایت گسسته و اعتماد در برابر بی‌اعتمادی میان گروهی خواهد بود. عبدالهی و دارابی (۱۳۹۹) عوامل محیطی و خانوادگی را در پیشگیری رشدمدار از گرایش کودکان و نوجوانان به مصرف مواد مخدر و روانگردان موثر دانستند. سراج زاده و عزیززاده (۱۳۹۳) طی پژوهشی شرایط و پیامدهای مصرف مواد مخدر از دید افراد بومی را با به کارگیری رویکرد برساخت‌گرایی اجتماعی و نظریه زمینه‌ای مورد بررسی قرار دادند. براساس نتایج حاصل، رسوم و سنت‌های محلی، بسترهای اکولوژیک منطقه، ارزیابی مثبت و منفی از مواد با غلبه ارزیابی مثبت از مواد، پایین بودن شناخت و

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

آگاهی، مشکلات نظام اقتصادی، دسترسی آسان، فقدان امکانات تفریحی برای گذراندن اوقات فراغت، فقدان کنترل نظامی، موثر بود و مقوله هسته‌ای یعنی به هنجار بودن موقعیتی، سایر مقوله‌ها را در بر می‌گرفت. در همین رابطه لردیر[1] (۲۰۱۹) در پژوهشی به بررسی استفاده از مواد در میان جوانان رنگین پوست شهری و تعیین نقش پیش‌بینی‌کننده‌های مبتنی بر جامعه، هویت قومی و پتانسیل روان‌شناختی درون فردی پرداخت. یافته‌های این پژوهش نشان داد که هویت قومی به عنوان مکانیسم‌های مرتبط با کاهش مصرف مواد در ۳۰ روز است.

از دید ساختارگرایی، رفتار افراد متأثر از ساختارهایی‌ست که جنبه عینی و جبرگرایانه دارند و افراد در این ساختارها منفعل هستند و چندان اختیاری برای فراتر رفتن از چارچوب‌هایی که آنها را احاطه کرده است، ندارند. در ادامه، به برخی از رویکردهای جامعه‌شناختی در تبیین انحرافات اجتماعی و جرم اشاره می‌شود. نظریه ساختارگرایی یکی از این نظریه‌های رایج در تبیین انحرافات اجتماعی است. تئوری‌های ساختار اجتماعی، تئوری‌های عدم تعادل روان، خصوصیات زیستی، عدم حساسیت به کنترل اجتماعی، انتخاب عقلانی یا خصایص شخصی را به چالش می‌کشند. آنها بحث می‌کنند مردمی که در محیط‌های اجتماعی مشابه زندگی می‌کنند تمایل دارند که مشابه رفتار کنند (شاه چراغ، خواجه نوری، احمدی و رجبی، ۱۴۰۰). همچنین در رویکرد برساخت‌گرایی اجتماعی، ایده اصلی تأکید بر وابستگی مفاهیم اجتماعی به رفتارهای ممکنِ اجتماعی انسان‌هاست و برخی پدیده‌های اجتماعی را ساخته ذهن افراد و گروه‌ها می‌داند (میرمجیدی، حبیب زاده، فرجی‌ها و امیدی، ۱۳۹۵). همانگونه که زیمل در فرهنگ مدرن و در روند تاریخ جدید معتقد است، آزادی فزاینده فرد از بندهای وابستگی شدید اجتماعی و شخصی ظهور می‌یابد، صورت‌های فرماندهی و فرمانبری نیز خصلت تازه‌ای به خود می‌گیرند و هیچ فردی تحت چیرگی تام دیگران در نمی‌آید. انواع گسترده‌ای برای گذران فراغت وجود دارد که به فرد امکان می‌دهد خود را از دیگران متمایز سازد که روش‌ها و اعمال پرشتاب تمایز هویت شخصی را شکل می‌دهند (بخارایی، ۱۳۹۶). این

1. Lardier

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

نظریه می‌تواند تبیین‌کننده بسیار خوبی برای اعتیاد در اقشار مرفه و طبقات بالای جامعه باشد؛ چرا که آنان همیشه سعی می‌کنند در اعمال خود از دیگران متمایز باشند، حتی در تفریحات، گرچه این تفریح خاص، مصرف مواد مخدر باشد و به اعتیاد می‌انجامد. برمبنای جرم‌انگاریِ مصرف مواد و اعتیاد به مواد مخدر، که معمولاً به عنوانِ جرمِ فاقد بزه‌دیده شناخته‌شده، کمتر مورد توجه قرار گرفته است (آقابابایی و رضایی زادفر، ۱۳۹۳).

بررسی پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که نمونه مورد مطالعه این تحقیقات افرادی بوده‌اند که مصرف‌کننده مواد مخدر بوده‌اند و نمی‌توان تأثیر حضور فرد در مکان را بر نتایج تحقیق نادیده گرفت. دوم اینکه، تحقیقات توجهی به شناخت و تفسیر اعضای یک اجتماع خاص از اعتیاد و مصرف مواد مخدر نداشتند. در آسیب‌شناسی پدیده اعتیاد لازم است به فهم عواملی که افراد را به سمت اعتیاد می‌کشاند نیز پی برد. از این جهت بررسی و شناخت هنجارهای تسهیل‌کننده گرایش به مصرف مواد مخدر در میان اقوام استان خوزستان و شناسایی استراتژی‌ها ضرورت می‌یابد. بنابراین پژوهش حاضر با اتخاذ روش کیفی و تفسیرگرایانه به بررسی درک و تفسیر اعضای یک جامعه خاص از پدیده اعتیاد و مصرف مواد مخدر پرداخته است. با توجه به تأکید پژوهش بر درک و تفسیر اعضای یک جامعه خاص، مطالعه حاضر می‌تواند برای برخی از تحقیقات داخلی جنبه تکمیلی داشته باشد. بنابراین پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که، زمینه‌ها و بسترهای فرهنگی مصرف مواد مخدر در میان خرده فرهنگ‌های استان خوزستان (قوم عرب و بختیاری) چه می‌باشد؟ همچنین در باورهای عامیانه چه هنجارهای تسهیل‌کننده در زمینه مصرف مواد مخدر در میان خرده فرهنگ‌ها (بختیاری و عرب) وجود دارد؟

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

روش پژوهش حاضر، کیفی از نوع قوم نگاری بود. جامعه آماری پژوهش شامل متخصصان و خانواده‌های بختیاری و عرب ساکن در استان خوزستان بودند. ۳۰ خانواده (بختیاری و عرب آشنا با زمینه‌ها و به ویژه زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی) و ۱۰ نفر از متخصصان (عطاری‌ها، معتادان بهبود یافته، محققان محلی حوزهٔ مواد مخدر، کارشناسان

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

نیروی انتظامی، کارشناسان شورای هماهنگی مبارزه با مواد مخدر و آگاهان محلی) به روش نمونه‌گیری گلوله برفی و با بیشترین تنوع انتخاب شدند. روش جمع‌آوری داده‌ها، مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته بود و تا رسیدن به غنای لازم و اشباع اطلاعاتی ادامه یافت. جهت شناخت هنجارهای تسهیل‌گر، سه حوزهٔ هنجاری تأثیرگذار در نظر گرفته و بررسی شد که شامل توصیه‌های دارویی و درمانی؛ باورهای عامیانه و ضرب‌المثل‌های تشویق‌کنندهٔ مصرف مواد در ادبیات شفاهی؛ و بررسی آداب و رسوم خاص (جشن‌ها، میهمانی‌ها و مراسم عزاداری) که در آنها مصرف مواد توصیه یا حداقل منع نمی‌شود، بود. جهت رعایت اصول اخلاقی، ضمن اخذ رضایت شفاهی از افراد جهت شرکت در مطالعه، به مشارکت‌کنندگان اطمینان داده شد که شرکت در مطالعه و ضبط مصاحبه‌ها به‌صورت اختیاری است. همچنین، اطلاعات آن‌ها به صورت محرمانه نزد پژوهشگر خواهد ماند و افراد در هر مرحله از پژوهش حق کناره‌گیری از مطالعه را خواهند داشت. درنهایت، داده‌های گردآوری شده در فرایند مصاحبه‌ها بر اساس رویکرد تحلیل تماتیک براون و کلارک[1] (۲۰۰۶) تحلیل شد همچنین، با استفاده از استراتژی ارائه به همتایان (ملاقات با اساتید، دانشجویان یا سایر محققانی که در زمینه تحقیقات کیفی مشغول هستند) پایایی یافته‌های مصاحبه به منظور اطمینان از ارتباط بین داده‌ها و تحلیل‌های ارائه شده مورد بررسی قرار گرفت.

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

یافته‌ها

شرکت‌کنندگان پژوهش حاضر، ۱۶ خانواده از قوم عرب (۴۰ درصد) و ۲۴ خانواده از قوم بختیاری (۶۰ درصد) بودند. دامنه سنی مشارکت کنندگان، حداقل ۲۸ و حداکثر ۹۰ سال بود. همچنین، ۱۵ درصد از شرکت کنندگان زن و ۸۵ درصد مرد، ۱۰ درصد مجرد و ۹۰ درصد متاهل بودند. میزان تحصیلات شرکت‌کنندگان، ۲/۵ درصد کارشناسی ارشد، ۲۰ درصد کارشناسی، ۱۷/۵ درصد دیپلم، ۴۷/۵ درصد زیردیپلم و نهضتی ۱۲/۵ درصد بود. بسترهای سوق دهنده مصرف مواد مخدر در جدول ۱ ارائه شده است.

1. Braun & Clarke

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

جدول ۱: بسترهای سوق دهنده مصرف مواد مخدر

کدهای توصیفی	زیرکدهای تفسیری	کدهای تفسیری	کد تبیینی
توصیه بزرگان به مصرف مواد، آسان گرفتن مصرف مواد توسط والدین، پندهای بزرگان و عمومیت مصرف مواد، سودمند بودن مواد، توصیه ملاها به مصرف مواد مخدر، نماد احترام و ادب میزبان، نشانه بزرگی و افتخار، تریاک مخصوص خان، افتخار مهمانی‌ها، رسم استفاده در کاغذ گرانی و عقد، تشویق بزرگان به مصرف مواد، استفاده به عنوان میوه خوراکی در خانواده، توصیه به سودمند بودن مصرف مواد، انگ ترسو بودن در صورت همراهی نکردن، توصیه بزرگان قوم به مصرف مواد، فاقد آداب و معاشرت دانستن در صورت عدم مصرف، احترام به رسوم محلی، تنبیه افراد در صورت همراهی نکردن با بزرگان، عدم مصرف با جمع به معنای بی عرضگی،	بهنجارسازی و تابوشکنی از مصرف مواد		
استفاده در جمع‌های خانوادگی در مواقع حل اختلاف، عادی و مایه مباهات دانستن، مصرف توسط شیوخ، استفاده گروهی بزرگان، شیوع مصرف مواد در بین همسایگی و در محله	آداب و رسوم خاص	رسوم و سنت‌های محلی	
پادزهر جهت عقرب زدگی، تسکین سردرد، درمان قند و دیابت، دندان درد، ساییدن و گرفتن آب تریاک جهت درمان بیماری‌ها، بهبود درمان‌های دردهای مزمن، مخلوط با چای جهت تسکین درد، چاق شدن بچه، خواب‌آور بودن، تسکین درد و گرفتگی عضلات، پیچ خوردن پا، پیشگیری از مرگ تا آمدن طبیب، تسکین مشکلات مربوط به کرونا، مفید بودن تریاک، آرام کردن بچه‌های کوچک جهت اداره منزل، مسئله بد تلقی نشدن، تسکین پا درد در عبور از کوه‌های صعب العبور، درمان نیش مار و عقرب، درمان دل درد از دل پیچه نوزاد، درمان چربی، تسکین بدن درد، درمان سردرد، درمان بیماری انگل، درمان بیماری ویروسی، درمان تب و سرماخوردگی، درمان گوش درد نوزاد، استفاده بر پیشانی و ابرو در میان زنان برای تسکین درد، ازدیاد شیر مادر، درمان زخم‌های پوستی، توصیه بزرگان به داروهای عطاری، تقدیم سینی مواد به بزرگان در مهمانی‌ها، استفاده از تریاک درکنار مواد خوراکی در پذیرایی‌ها، تشبیه به قرص مسکن	باورها و هنجارهای دارویی و درمانی		مشاهده‌گری رفتارها و تعاملاتِ مصرف‌محور
تریاک مال خان‌هاست، تریاک مخصوص شیوخه، هذا شرب سلاطین (یعنی شیخ‌ها و بزرگان مصرف می‌کنند)، کسی که عادت کنه به چیزی دیگه سخت ترکش می‌کنه	باورهای ترغیب کننده مصرف مواد		

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

در جدول ۱ بسترهای سوق دهنده مصرف مواد مخدر ارائه شده است. براساس نتایج، توصیه به مصرف مواد برای درمان و کاهش درد ناشی از بیماری‌ها از گذشته در میان مردم رواج داشته است و مردم در برخی موارد به عنوان دارو و کاهش آلام خود استفاده کرده‌اند. همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود کدهای تفسیری با عنوان رسوم سنت‌های محلی، هنجارها و باورهای دارویی و درمانی مصرف، باورهای ترغیب‌کننده مصرف مواد مخدر و با کد تبیینی نقش فرهنگ در باورهای عامیانه افراد استخراج شده است. در ادامه، بسترهای مختلف بررسی و تشریح شده است.

۱. رسوم و سنت‌های محلی

سنت همان باور یا رفتاری است که در یک گروه یا جامعه عامه، از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. بسیاری از عادات روزانه آدمی در طول زمان به سنت‌ها پیوسته‌اند. آثار خلق شده در فرهنگ و هنر عامه به آثار اتنوگرافیک[1] اطلاق می‌گردد که با رویکرد ساختار شناسانه درپی واکاوی اصول معرفتی و حکمی بر پایه شیوه‌مندی قواعد مدون هر روزگاری از حیث فرهنگ و هنر می‌باشد. سنت‌های قوم نگارانه یا همان باورهای قومی شامل دو بخش باورهای اقوالی (شفاهی) و باورهای مستند (نوشته و عکس) می‌باشد. در همین راستا باید اذعان داشت که ارتباط، فرایندی پویاست. پدیده‌ای که کیفیت و کمیت آن متغیر است و به جهت جریان سیال آن در طول زمان نمی‌توان آغاز و پایانی برایش متصور شد (کرمی، شریف، جشنی و نظر، ۱۳۹۶). از سخنان شرکت کنندگان این پژوهش چنین برمی‌آید استفاده از مواد مخدر از جمله تریاک در مهمانی‌ها و مراسم شادی و عزاداری رسم بوده است.

مشارکت‌کننده ۱۸ نیز به این موارد در این رابطه اظهار کردند که؛ «*مصرف مواد مخدر تریاک بیشتر توی مراسمات بود مثلا زمان عقد فردی که اصطلاحا به زبان ما بهش میگن زمان کاغذ گرانی یعنی زمان تعیین نرخ مهریه و شیر بها بساط کشیدن تریاک مهیا بود البته تریاک خالص آن زمان نه تریاک‌های امروزی که ناخالص هستند کلا اون زمان بزرگانی که اهل بودند توی هر مراسمی جایگاهش رو آماده میکردند و مهمان‌ها بسم الله می‌گفتند*

1. Ethnographic

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

و می‌کشیدند هنوز هم‌توی ولایت ما این رسم وجود دارد». مشارکت‌کننده ۳۲ اینگونه اظهار می‌کند؛ «*مصرف مواد توی زمان قدیم بین ما عربا چیز بدی نبود و بیشتر توی مراسمات مهمونی توی مضیف هامون بود و کلا توی مراسمات خوش گذرونیمون بودو موقع کشیدنش کیف می‌کردند و بساط رو به راحتی مهیا می‌کردند و بعد به طور دسته جمعی شیوخمون مصرف می‌کردند الان هم به همین صورته ولی منقل‌ها مجلل شدند و به روز*».

۲. بهنجار شدن مصرف مواد

در گرایش فرد به سمت هر پدیده‌ای می‌توان دو عامل را تشخیص داد: یک مورد، عوامل محیطی است که در بیرون از فرد وجود دارد و او را وادار می‌کند به سمت آن پدیده تمایل پیدا کند. این عوامل همان چیزی است که در جامعه‌شناسی و طبق دیدگاه امیل دورکیم[1] تحت عنوان جبر اجتماعی مطرح می‌شود. دوم، عوامل جاذبه‌ای است که در خود پدیده وجود دارد و فرد را به سمت آن جذب می‌کند (شاه چراغ و همکاران، ۱۴۰۰). طبق نظریه زیمل، افراد آزاد و فردگرای امروزی با توجه به ذات حیات مدرن، پا را فراتر از قید و بندها نهاده و جستجوگرانه و ماجراجویانه برای تفریح و گذر وقت، به اعتیاد روی می‌آورند و این امر را تنها تفریح و نوعی گذراندن اوقات فراغت ویژه و متمایز از دیگران می‌پندارند. این نظریه می‌تواند تبیین‌کننده بسیار خوبی برای اعتیاد در اقشار مرفه و طبقات بالای جامعه باشد، چرا که آنان همیشه سعی می‌کنند در اعمال خود از دیگران متمایز باشند، حتی در تفریحات، گرچه این تفریح خاص، مصرف مواد مخدر باشد و به اعتیاد بیانجامد (بخارایی، ۱۳۹۶). در این مطالعه، به خوبی نمایان گردید که در مواد یکسری عوامل جاذبه وجود دارد که حداقل در بدو شروع اعتیاد برای فرد بسیار خوش‌آیند است که در مواجهه با مشکلات عدیده زندگی به عنوان پناهگاه خود به سوی آن گرایش پیدا می‌کند؛ به عبارت دیگر، فرد وقتی توان رویارویی یا برطرف کردن مسائل و چالش‌های زندگی را ندارد، احساس می‌کند که با وجود مواد، راه گریز و رهایی از تنگناهای پیش روی خود را پیدا کرده است. این مضمون تقریباً در بین مشارکت‌کنندگان از بیشترین

1. Durkheim

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

تکرار برخوردار بود و قریب به اتفاق آن‌ها اذعان داشتند که مواد جاذبه و کاربردهایی دارد که می‌تواند به آن‌ها کمک کند که اگر توان حل مشکلات را ندارند لااقل برای ساعاتی آن را فراموش یا دردها را بهبود ببخشد.

مشارکت کننده ۳۷ بیان کرد که «*برگ خشخاش مثل برگ چایی سبزه و یا جای دیگه می‌گفتند که برگ خشخاش مثل برگ زرتر(توی زبان عربی) که به فارسی بهش میگن برگ آویشن به این معنی که با استفاده از جوشاندن می‌تونیم به راحتی برای سلامتی استفاده کنیم*».

۳. هنجارها و باورهای دارویی و درمانی مصرف مواد

به طور کلی از زمان قدیم مصرف مواد مخدر برای درمان و یا کاهش درد ناشی از بیماری در بین مردم ایران وجود داشته و مردم دریک مواردی از مواد مخدر برای کاهش دردهای خود استفاده می‌کردند (قادری و محسنی تبریزی، ۱۳۸۹). همانگونه که لوفور[1] معتقد است؛ وجه سوم تولید فضا، تجربهٔ زیستهٔ فضاست. این وجه بر جهان دلالت می‌کند، آن طور که از سوی انسان‌ها در پراکتیس زندگی روزمره‌شان تجربه می‌شود. مبادله‌ای در برگیرندهٔ وجهی عاطفی است؛ مبادلهٔ احساس و هیجان‌ها که همزمان برخورد را آزاد و در عین حال مهار می‌کند (ترکمه، ۱۳۹۳). طبق باور مشارکت‌کنندگان، از زمان‌های گذشته از تریاک برای تسکین و یا درمان درد کمر، پا، سر و دردهای مفصلی استفاده شده است.

طبق باور مصاحبه شونده ۶؛ «*بیشتر افراد مسن برای کاهش دردهای مفصلی خود از تریاک استفاده می‌کردند حتی من به یاد دارم که یک زمانی تریاک را در داروخانه‌ها جهت تسکین درد سالمندان توزیع می‌کردند. در آن زمان پدرم نگهبان شرکت نفت بود و شرکت به‌آن‌ها سهمیه میداد و آن‌ها برای رفع بیماری سهمیه را دریافت می‌کردند و به دارو خانه می‌بردند و سهم خود را دریافت می‌کردند اما جدای از دارو خانه کلا برای درمان معمولا تریاک را به صورت خوراکی می‌خوردند ولی در محافل که نماد ادب و احترام به بزرگ آن مجلس بود بیشتر می‌کشیدند و کلا مصرف تریاک باعث تسکین دردها می‌شود*».

1 .Lefebvre

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

٤. باورهای ترغیب‌کننده مصرف مواد مخدر

بر اساس مصاحبه‌های صورت گرفته از دو قوم عرب و بختیاری در استان، برخی جملات و باورهای عامیانه بودند که تسهیل‌گر مصرف مواد مخدر بودند و عاملی برای ترغیب افراد و سوق دادن آن‌ها به سمت مصرف مواد مخدر هستند.

مشارکت کننده ۲۰ در این رابطه چنین اشاره کرد که «*در اون زمان فردی به فرد دیگه که دارای مواد بود می‌گفت بافوری برام درست کن که سوزن از توش رد بشه که اشاره به همون مواد بود که از طریق بافور مصرف می‌کردند چون در اون زمان مصرف تریاک به دو صورت بود یا به صورت خوراکی مصرف می‌کردند یا از طریق بافور یا ابزار دیگه می‌کشیدن*». مشارکت کننده ۳۷ نیز بیان داشت که «*اون زمان تریاک نماد بزرگی بود و مخصوص شیوخ ما بود و برای همین ضرب المثلی که براشون به کار می‌بردند این بود که هذا شرب سلاطین به این معنی که مصرف مخصوص سلطان‌ها و بزرگان است*».

زمینه‌ها و پیشینه‌های تسهیل‌کننده گرایش به مصرف مواد مخدر در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: زمینه‌ها و پیشینه‌های تسهیل‌کننده گرایش به مصرف مواد مخدر

کدهای توصیفی	زیرکدهای تفسیری	کدهای تفسیری	کد تبیینی
سرحال شدن، جلوگیری از زود انزالی، سرخوشی، کیف کردن، تقویت قوای جنسی، خمارشدن چشم‌ها، درمان درد، ارزیابی مثبت از مصرف مواد، تسکین درد سوگ، انرژی گرفتن در عروسی، تسکین سردرد همانند حنا، بهبود احوال در زمان بیماری، فراموشی غم، زدودن حس تنهایی، آرامش ذهن، آرامش جسمی، گریز از موقعیت‌های ناکام‌کننده، فرار از شکست و ناامیدی، کاهش تنش، رفع مشکلات جسمی، بالا بردن اعتماد به نفس، طولانی‌تر شدن رابطه جنسی	ارزیابی مثبت و منفی از مصرف مواد		
همراهی و معاشرت با افراد مصرف‌کننده، مشاهده رفتارهای مصرف محور، الگو گرفتن از بزرگان (الگوهای نقش)، مصرف تفریحی و حتی مداوم توسط بزرگسالان، دیدن	هم گشتی و معاشرت افراد	به هنجار شدن	مشاهده‌گری رفتارها و

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

جدول ۲: زمینه‌ها و پیشینه‌های تسهیل‌کننده گرایش به مصرف مواد مخدر

کدهای توصیفی	زیرکدهای تفسیری	کدهای تفسیری	کد تبیینی
مصرف از نمای نزدیک، استفاده در پخت نان، در دسترس بودن بساط مصرف در مجالس مهمانی، مشاهده کردن کاشت و برداشت تریاک، هم ذات پنداری با بزرگان (الگوی نقش)، استفاده در جمع‌های خانوادگی	با گروه‌های هنجار شکن	مصرف مواد	تعاملاتِ مصرف‌محور
اقتصاد نسبی مبتنی بر کشاورزی، زندگی عشایری، موقعیت جغرافیایی، رفع تقاضا در منطقه، حاشیه‌ای بودن منطقه، عادی بودن مصرف مواد، شرایط سخت زندگی عشایری، کشت تریاک جهت درمان و کشاورزی، راه کسب درآمدت در مناطق مرزی	شرایط اکولوژیک منطقه		
نگاه عرقی و سنتی، ارزش دادن به مصرف‌کننده مواد، پزشک سنتی، تلقین فرد در بهبودی، توزیع مواد مانند سیگار، نگاه ارزشی به مصرف مواد، مصرف مواد در مراسمات، مصرف مجلسی مواد، بی سوادی افراد، آسان گرفتن مصرف مواد، آگاه نبودن از مضرات مصرف مواد، عدم توجه به عواقب مصرف تبلیغات اغواکننده از مصرف مواد مخدر	پایین بودن شناخت و آگاهی		
آزاد بودن خرید و فروش، توزیع در عطاری‌ها، سهیمه‌ای و کوپنی بودن تریاک، کاشت تریاک در حیاط خانه، عادی بودن کاشت و برداشت مواد، مجوز کاشت داشتن سهولت مصرف مواد سنتی، فروش به دولت در قدیم، عدم برخورد با قاچاقچیان، قاچاق مواد به عنوان فعالیت اقتصادی مفید	عدم ایفای نقش حمایتی و کنترلی جامعه		

همان طور که در جدول ۲ بیان شد، کدهای تفسیری با عنوان بستر روان‌شناختی (ارزیابی مثبت و منفی از مصرف)، بستر اجتماعی (هم گشتی و معاشرت افراد با گروه‌های هنجارشکن)، بستر زیستی (شرایط اکولوژیک منطقه) و بستر فرهنگی (پایین بودن شناخت و آگاهی) و فقدان کنترل نظامی و همچنین کد تبیینی به هنجارشدن موقعیتی استخراج شد. در ادامه، بسترهای مختلف بررسی و تشریح شده است.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

۱. ارزیابی مثبت و منفی از مصرف

از دیگر مقوله‌های با اهمیت در بحث مصـــرف مواد مخدر، ارزیابی مثبت و منفی موقعیتی مواد مخدر است. بررسی مصاحبه‌های گرفته شده نشان می‌دهد که در منطقه ارزیابی مثبت و منفی از مواد مخدر وجود دارد که البته ارزیابی مثبت بر منفی غلبه دارد (ســـراج زاده و عزیززاده، ۱۳۹۳). به طور کلی می‌توان گفت که در اسـتان خوزسـتان و میان دو قوم عرب و لر دیدگاه مثبتی نسبت به مواد مخدر تریاک وجود داشته است اما در کنار این دیدگاه و ارزیابی مثبت که بدان اشـاره شـد، ارزیابی منفی هم نسـبت به مواد تریاک وجود دارد؛ به این صورت که مشارکت‌کنندگان معتقد بودند که اگر مصرف مواد مخدر از شکل سنتی خودش خارج شود و به شکل صنعتی در بیاید منجر به اعتیاد و مصرف پیوسته مواد مخدر می‌شـود و این نوع مصـــرف، فرد را از رســیدگی به امور خانه و زندگی باز می‌دارد و در نتیجه کارکرد مثبتی برای افراد ندارد و آسیب‌های زیاد به فرد وارد می‌کند.

مشـارکت‌کننده ۱۰ بیان داشـت که «*مصـرف مواد مخدر استفاده از تریاک و تنباکو نشانه بزرگی و افتخار بود جدای از اون وقتی این تریاک رو با آب مخلوط میکردن به عنوان پادزهرعقرب زدگی مورد استفاده قرار می‌دادند*». مصاحبه شونده ۲۶ نیز گفت «*مواد مخدر توی زمان گذشـتمون یک چیز خوب بود مثل الان نبود که مواد مخدر صـنعتی مصـرف میشه و آدم رو از کار و زندگی میندازه و ما توی پارک‌ها شاهد این هستیم جوون‌ها چقدر بد توی دام این مواد صـنعتی افتادند اون زمان مواد سـنتی تریاک واسـه تسـکین انواع دردا خوب بود و اصل هم بود چون خودشـون میکاشـتن*». مشـارکت‌کننده ۹ نیز بیان داشـت که «در آن زمان به دلیل اینکه زندگی‌ها بیشـتر روسـتایی و عشـایری بود و شـرایط زندگی ما سخت بود بیشتر در بیابان و کوه و کمر در حال پیاده‌روی و فعالیت بودیم برای کشاورزی و دامـداری در نتیجه انرژی بیشـــتری نیـاز داشـــتیم و در مواردی هم پـادرد و کمردرد می‌گرفتیم به خاطر فعالیت زیاد و یه راه اســـون وجود تریاک بود که به ما انرژی می‌داد و هم دردمان رو تسـکین می‌داد». مشـارکت‌کننده شـماره ۶ در این رابطه می‌گوید: «یکی از عوارض مصـرف مواد مخدر، ایجاد روانپریشـی اسـت که بیشـتر در مصـرف‌کنندگان مواد

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

مخدر دیده می‌شود. در این اختلال ممکن است فرد دچار توهم و هذیان شود و واقعیت‌سنجی او مختل شود».

۲. هم‌گشتی و معاشرت افراد با گروه‌های هنجارشکن

فضای هم‌گشتی و معاشرت در چهارچوب معاشرت و بافت‌های مختلف ارتباطی و فرهنگی شامل مهمانی‌های خانوادگی، اعم از اعیاد، مراسمات جشن عقد و عروسی، مراسمات عزاداری، مراسمات گشت و گذار و تفریح از دیگر مقولات پژوهش بود. فضای رفت آمد و هم‌گشتی با افراد مصرف‌کننده علاوه بر اینکه منجر به آشنا شدن مشارکت‌کنندگان با مواد مخدر است، به عنوان یک ویژگی تنزل بخش ادراکی عاملی است که قبح و زشت بودن مصرف مواد مخدر را از بین می‌برد. این اتفاق به دلیل حضور خانواده‌ها در اینگونه بسترهاست و تلقی مصرف مواد به عنوان یک تفریح به صورت مضاعف زمینه را برای گرایش به مصرف مواد در آینده فراهم می‌کند (بوستانی و خواجه دولت آباد، ۱۳۹۳). طبق نظریه یادگیری اجتماعی، رفتار انحرافی از طریق کنش متقابل با دیگران آموخته می‌شود. زمانی که این کنش متقابل بیشتر به نفع رفتار انحرافی باشد، فرد تمایل زیادی به انجام رفتارهای انحرافی خواهد داشت (عباس زاده، علیزاده اقدام، آقایاری هیر و نجف زاده نخجوانلو، ۱۳۹۳). طبق صحبت‌های مشارکت‌کنندگان، گاه حضور در مراسمات خانوادگی و تکرار مصرف به مثابه عملی متعارف به مشاهده‌گری تداومی دامن می‌زند و فضایی برای چگونگی آموزش مصرف را مهیا می‌سازد.

در این رابطه مصاحبه‌شونده ۶ بیان داشت که «*خاطرم می‌آید که در آن زمان بیشتر در مجالس و مهمانی ها یمان برای ارائه ادب به بزرگان تریاک را به عنوان یکی از اسباب پذیرایی می‌آوردند که نماد احترام به آن بزرگان بود یا زمانی که تخم خشخاش را می‌کاشتند هم برای کشیدن بود و هم اینکه مادرم وقتی نان می‌پخت تخم خشخاش را بر روی آن نان‌ها می‌پاشید و بعد آن نان را بر روی سفره می‌گذاشتند و همه افراد خانواده یمان از زن و مرد پیر و جوان آن نان را می‌خوردند و ممنوعیتی برای آن وجود نداشت*».

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

۳. شرایط اکولوژیک منطقه

استان خوزستان با مساحت ۶۴/۰۵۷ کیلومترمربع واقع در جنوب غربی ایران است. موقعیت جغرافیایی این منطقه از عوامل موثر در گسترش و شکل‌گیری مواد مخدر تریاک بوده است. یکی از علت‌های گسترش مواد مخدر دسترسی آسان به این مواد می‌باشد. از زمان‌های گذشته یکی از مهم‌ترین شغل‌ها و منبع درآمد مردم این استان به دلیل جلگه‌ای بودن این منطقه کشاورزی بوده است. در نتیجه کاشت تریاک در برخی مناطق به دلیل فقدان کنترل نظامی و نیز شرایط مناسب کاشت وجود داشته است.

شرکت‌کننده ۶ در این مورد چنین می‌گوید؛ «*در زمان قدیم در همین هفتکل خودمان وقتی ساعت ۴ و ۵ عصر تخم خشخاش را می‌کاشتند بعد از چند وقت بوته می‌زد و اگر درست بگم به آن گرز خشخاش می‌گفتند و می‌آمدند و ساعت ۴ و ۵ صبح که هوا سرد بود آن را تیغ میزدند و چون هوا سرد بود شیره تریاک را که بیرون ریخته می‌شد به دلیل هوای بسیار سرد منجمد می‌شد و آن شیره تقریبا سفید رنگ بود بعدا جمع آوری می‌شد و آن قدر آن شیره را بعد از جمع آوری هم می‌زدند تا به رنگ قهوه ای رو به سیاه در بیاید و بعد برای مصرف شخصی یا فروش به عطارها و یا مجالس خود نگه می‌داشتند*». مصاحبه‌شونده ۷ نیز در این رابطه اشاره کردند به اینکه «*اون زمان اگر اشتباه نکنم توی مسیر ایذه تریاک را می‌کاشتند و از این طریق کسب درآمد می‌کردند و بیشتر هم افرادی که وضع مالی خوبی داشتند می‌خریدند موقع کاشت هم نیاز به آب زیادی نداشت و در مواردی با آب باران آبیاری میشد همانند گندم و جو و بیشتر هم خوانین خریدار این مواد بودند*».

٤. پایین بودن شناخت و آگاهی

فرهنگ به عنوان یک عامل تسهیل‌گر یا سبب‌ساز از طریق یک سری هنجارهای تسهیل‌کننده مانند توصیه و باورهای درمانی، باورهای عامیانه و آداب رسوم خاص به شکل‌های مختلفی مصرف مواد مخدر را تحت تاثیر قرار می‌دهد (زرانی و آگاهی، ۱۴۰۰). طبق باور مشارکت‌کنندگان، استفاده از مواد مخدر برای پذیرایی از خان‌ها و

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

بزرگان تبدیل به یک رسم و فرهنگ شده است. همچنین مواد مخدر به دلیل عدم آگاهی کافی از خواص آن با فرض درمان و تسکین درد استفاده می‌شود.

مشارکت‌کننده ۲۱ نیز اشاره کرد به اینکه «*در آن زمان تریاک برای خان ها، کدخداها و بزرگان بود نه هرکسی و شرایط طوری بود که اون رو وسیله پذیرایی بزرگان می‌دونستن و جا افتاده بود*». مشارکت‌کننده ۱۸ چنین می گوید؛ « *اون زمان میگفتن که تریاک رو مصرف کنید واسه رفع درد ولی این یک تلقین بود چون فرد فقط سست می‌شد و شاید چون اینقدر درگیر اون مواد می‌شد که درد یادش میرفت وگرنه تریاک درد رو خوب نمی‌کرد*».

۵. عدم ایفای نقش کنترلی جامعه

مشارکت‌کنندگان در این پژوهش یکی از علت‌های گسترش مواد مخدر در منطقه را فقدان نقش کنترلی جامعه می‌دانستند. عدم قطعیت و برخورد متناسب با قاچاقچیان و توزیع‌کنندگان مواد مخدر از ویژگی‌های برخورد نهادهای نظامی با مواد مخدر است (سراج زاده و عزیززاده، ۱۳۹۳). طبق صحبت‌های مشارکت‌کنندگان، کم‌توجهی و فقدان برخورد مناسب موجب شده است که در منطقه مورد پژوهش با گسترش و توزیع زیاد مواد مخدر روبه رو شویم.

مشارکت‌کننده ۳۷ در مصاحبه خود چنین می گوید «*من خودم در زمان خدمت سربازی‌ام که واقع در یک منطقه بیابانی بود اون جا خشخاش وحشی را به عینه دیدم این نوع خشخاش رو معمولاً برای مصرف به کار نمی‌بردند بلکه بیشتر برای دارو بود و اون زمان درجه دارها خیلی ماهر بودند توی شناخت این خشخاش‌های وحشی، غروب‌ها می‌رفتند و اون رو تیغ میزدند و فرداش می‌رفتند و اون رو جمع می‌کردند من دقیقا این ها رو با چشم خودم دیدم دونه‌های سفید بود خود گیاه خشخاش سبز رنگ بود و شیره بیرون اومده ازش اولش کرم رنگ بود و بعدش قهوه‌ای می‌شد و بعد از کاشت هم به دولت میفروختیم*». مشارکت‌کننده ۱۳ نیز بیان کرد که «*مواد مخدر اون زمان برای خان‌ها و بزرگان بود و کلا خوانین و اگر کسی هم غیر از این بزرگان بود که مصرف میکرد از طریق کارتی بود که دولت به اون‌ها میداد و افراد از طریق اون کارت می‌رفتند و از دارو*

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

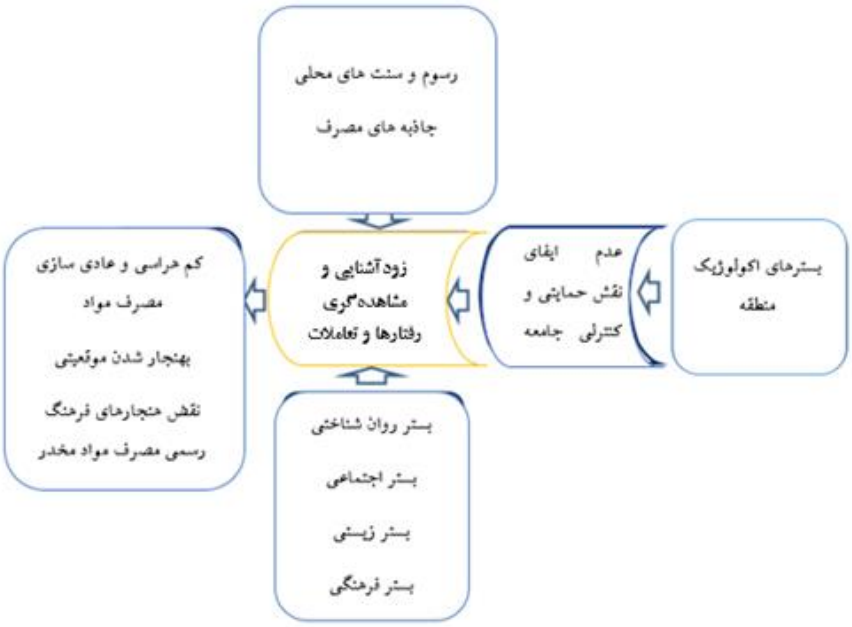
خانه در عوض دادن کوپنشون مقداری تریاک دریافت می‌کردند جهت تسکین درد البته بیشتر سالمندان دارای این کارت بودند زیرا بیشتر دچار درد بودند و یا اینکه توی همون زمان عطارها بودند که این هارو به راحتی می‌فروختند و کسی هم اون هارو نمیگرفتن چون مصرف عادی بود بود و علنی».

همان طور که بیان شد، کدتبیینی به‌دست‌آمده از جریان مصاحبه، «مشاهده‌گری رفتارها و تعاملاتِ مصرف‌محور»، حاوی مؤلفه‌ها و نکته‌هایی اساسی است که با کاوش و دقت در مقوله‌ها و مفاهیم حاصل از کار، به واگشایی اهمیت فضای ارتباطات در بستر تعاملات خانوادگی و برون‌خانوادگی اشاره دارد. در اینجا می‌توان این نکتهٔ اساسی و مهم را دریافت که کیفیت و حلقهٔ تعاملات، ارتباطات و زیست اجتماعیِ مصرف‌محور، به ذهنیتِ شناختی مشارکت‌کنندگان و گرایش و تمایل آنان به مصرف مواد شکل داده است. می‌توان بستر خانوادگیِ متأثر از مصرف مواد، شامل مصرف یا وابستگی اعضای نزدیک خانوادهٔ مشارکت‌کنندگان، را از زمینه‌های علّی بسیار مهم و نافذ در این‌باره دانست. اعتیاد از نمای نزدیک، یا همان اعتیاد خانوادگی، به موقعیت و بستری اشاره دارد که در آن فرد از ابتدای زیست و جامعه‌پذیری خود با مشاهدهٔ مصرف مواد روبه‌رو می‌شود. اگرچه واکنش‌ها در برابر شرایط مذکور براساس دیدگاه مشارکت‌کنندگان نوعی پذیرش نسبی از اعتیاد و بهنجار شدن مصرف مواد است. بنابراین، اعتیاد و مصرف مواد مخدر در استان خوزستان ناشی از بسترهای اکولوژیک منطقه و هم نقش هنجارهای فرهنگ غیررسمی مصرف مواد مخدر درک و تفسیر می‌شود. در شکل ۱ فرآیند برساخت اجتماعی مصرف مواد مخدر ارائه شده است.

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

شکل ۱: فرآیند برساخت اجتماعی اجتماعی مصرف مواد مخدر

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف مطالعه قوم نگارانه زمینه‌ها و بسترهای فرهنگی (هنجارها و باورهای عامیانه) مصرف مواد مخدر در استان خوزستان انجام شده است. به منظور بررسی دقیق این مسئله از رویکرد کیفی و روش قوم نگاری بهره گرفته شده است. براساس مصاحبه‌های به عمل آمده و پس از تجزیه و تحلیل آنها در میان مطلعین قوم عرب و بختیاری استان، می‌توان چنین نتیجه گرفت که، در حوزه تفسیر و بازنمایی افراد از بسترهای مصرف مواد مخدر، کدهای تفسیری با عنوان رسوم و سنت‌های محلی، توصیه‌ها و باورهای درمانی عمل مصرف و جملات ترغیب‌کننده مصرف مواد مخدر با کد تبیینی نقش فرهنگ در باورهای عامیانه افراد به دست آمد که در این حوزه، باورها، رفتارها و هنجارهایی وجود دارد که تسهیل‌کننده مصرف مواد مخدر در میان این اقوام می‌باشد. همچنین از بسترها و زمینه‌هایی که تسهیل‌گر گرایش به مصرف مواد هستند، می‌توان به کدهای تفسیری با عنوان شرایط روان‌شناختی، شرایط اجتماعی، شرایط زیستی و شرایط

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

فرهنگی و فقدان نقش نهادهای حمایتی و کد تبیینی «مشـــاهده‌گری رفتارها و تعاملاتِ مصرف‌محور» اشاره کرد.

اولین کد تفسیری ظهوریافته در پژوهش حاضر، رسوم و سنت‌های محلی قوم عرب و بختیاری در زمینه مصرف مواد مخدر می‌باشد. به عنوان نمونه طبق پژوهش انجام شده در میان قوم عرب و بختیاری دو صنف بیشتر از بقیه از مواد مخدر استفاده می‌کنند. بزرگان و شیوخ که در جشن‌ها و مهمانی‌های خود سایر بزرگان و شیوخ را دعوت می‌کنند و با قهوه و تریاک از آن‌ها پذیرایی می‌کنند و این مهمانی یک نوع رســم اســت و نشــانه افتخار و غرور و احترام به مهمان است که به مرور زمان به صورت تجملاتی‌تر برگزار شده است. همچنین در مراسم عروسی و عزاداری استفاده از مواد مخدر رایج می‌باشد. در مطالعات میرفردی و شهریاری (۱۳۹۶) و سراج زاده و و عزیز زاده (۱۳۹۳)، وجود ارزش‌ها، باورها، آداب و رسوم مشترک می‌تواند مسیر مشخصی برای مکان و میزان استفاده از مصرف مواد مخدر را تعیین کند و توجیهی بر پایه رسوم محلی برای خود بیابد. بدیهی است که، دانش و رفتار در مورد مصرف مواد مخدر از طریق یک شبکه به هم پیوسته اجتماعی، که بیشتر نشان دهنده وجود یک خرده فرهنگ مواد مخدر است، منتقل می‌شود. در تبیین این یافته جانسون و همکاران (۲۰۰۰) استدلال کردند در خرده فرهنگ مواد مخدر، ارزش اصلی سرخوشی ناشی از مصرف مواد است و بر اساس این نظریه، مصرف مواد مخدر یک تصمیم فردی محسوب می‌شود اما خرده فرهنگ‌های غالب مواد مخدر تاثیر بسیاری بر فرد دارد. همچنین طبق مدل سازگاری الکساندر، اسچالرت و رینولدز[1] (۲۰۰۹)، فرد ترجیح می‌دهد که به عنوان فرد معتاد شناخته شود تا یک شخص بی‌هویت؛ به عبارتی فرد طبق رســوم و ســنت‌های محلی و در شــرایط رقابتی برای فرار از انزواطلبی در معرض خطر وابستگی به مواد قرار دارد.

دومین کد تفســیری، توصــیه‌ها و باورهای درمانی عمل مصــرف اســت. در واقع از زمان‌های گذشته، در میان مردم ایران این توصیه رواج داشته که مصرف مواد مخدر برای

1. Alexander,Schallert & Reynolds

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

درمان و یا کاهش درد بدن رواج داشته است. بنابراین طبق نظریه انتخاب عقلانی، مبنای بسیاری از رفتارهای افراد، مجموعه‌ای از ارزش‌ها، باورها و ترجیحات منافع می‌باشد.

سومین کد تفسیری مربوط به جملات ترغیب کننده مصرف مواد مخدر است. طبق نظریه تعامل اجتماعی نمادین برکان و بریاک[1] (۲۰۱۳)، مصرف مواد ناشی از روابط بین افراد می‌باشد. فرد در این روابط با روش‌های استفاده از مواد مخدر و دیدگاه‌های مختلف که مواد مخدر را عنصری لذت‌بخش می‌دانند، آشنا می‌شوند. این یافته با مطالعات دیموا و میشل[2] (۲۰۲۲)، میرفردی و شهریاری (۱۳۹۶)، صدیق سروستانی و قادری (۱۳۸۷)، کرمی و اعتمادی فرد (۱۳۸۹) و قادری و محسنی تبریزی (۱۳۸۹) همسو می‌باشد.

همچنین طبق مقوله هم‌گشتی و معاشرت افراد با گروه‌های هنجارشکن، با قرار گرفتن در جمع دوستان و استفاده آنها از مواد مخدر تمایل زیادی به مصرف آن پیدا می‌کردند. درواقع کسانی که مواد مخدر مصرف می‌کنند، انگیزه این مصرف را از طریق تعامل با کاربران دیگر به دست می‌آورند. عضویت و مشارکت در یک خرده فرهنگ مواد مخدر و معاشرت با گروه‌های هنجارشکن و پذیرش فرهنگ مصرفی آنان از عواملی می‌باشد که موجب می‌شود فرد شروع به مصرف مواد کند. همچنین اجتماعی شدن فرد در محیطی که مصرف مواد مخدر بسیار عادی و رایج است، می‌تواند موجب روی آوری آنها به سمت مصرف مواد مخدر گردد. درواقع دانش استفاده از مواد مخدر از طریق یک شبکه به هم پیوسته اجتماعی که نشان دهنده وجود یک خرده فرهنگ مواد مخدر است، به فرد منتقل می‌شود. لذا، طبق نظریه تاثیر اجتماعی، مصرف مواد تابعی از تاثیر اجتماعی گروهی است که فرد به آن تعلق دارد (جیمز، رابین، جنیفر، استیسی و لارا[3]، ۲۰۰۸).

با توجه به اینکه در متن اجتماعی و فرهنگی، مصرف مواد مخدر و صورت‌هایی از اعتیاد عملا به بخشی ازسبک زندگی پذیرفته‌شده تبدیل شده است، در استان خوزستان ضرورت برگزاری نشست‌های آموزشی در رابطه با مسائل قومی وجود دارد. علاوه بر این برنامه‌های اجتماعی و اقتصادی به منظور ایجاد تغییر در ساختار اشتغال و سطح معیشت و

1. Barkan & Bryjak
2. Dimova & Mitchell
3 .James, Robyn, Jennifer, Stacey & Laura

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

ایجاد امکانات گذراندن اوقات فراغت سالم را نباید از نظر دور داشت و نیز با توجه به اهمیت فرهنگ به عنوان یک عامل تسهیل‌گر از طریق یک سری هنجارهای‌های تسهیل‌کننده که بدان‌ها پرداخته شد، پژوهشگران در سرفصل‌های پژوهشی خود و درمانگران در تمامی مراحل درمان و نهادها، افرادی که بانی اتخاذ سیاست‌های مرتبط با پیشگیری و درمان مصرف مواد مخدر هستند باید فرهنگ را به عنوان یک عامل خطر یا عامل حفاظتی بسیار مهم بیش از پیش مد نظر قرار دهند. همچنین پیشنهاد محقق به سایر محققین، بررسی بستر زیست اجتماعی مهیا و فراگیر و همچنین تسهیل‌کنندهٔ مصرف مواد در سال‌های قبل از ورود دانشجویان به دانشگاه جهت شناسایی گرایش دانشجویان به مصرف مواد و ابتلا به اعتیاد می‌باشد.

منابع

آقابابایی، حسین و رضایی زادفر، بهناز (۱۳۹۳). جرم انگاری اعتیاد به مواد مخدر در پرتو اصل پدرسالاری حقوقی. *مطالعات حقوق کیفری و جرم شناسی*، ۱(۱)، ۲۱-۱.

بخارایی، احمد؛ شربتیان، محمد حسن و کبیری، لیلا (۱۳۹۶). تحلیل جامعه شناختی وضعیّت شهروندی فرهنگی (مطالعه موردی: شهروندان تنکابن). *جامعه شناسی کاربردی*، ۲۸(۲)،۱۷۹-۲۱۶.

بوستانی، داریوش و خواجه دولت آباد، روح الله (۱۳۹۳). بازنمایی بسترهای تسهیل‌کننده مصرف مواد مخدر در دانشجویان (تحقیقی کیفی در باب دانشجویان مبتلا به اعتیاد در دانشگاه شهید باهنر کرمان). *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، ۸(۲)، ۷۳-۵۵.

ترکمه،آیدین (۱۳۹۳). *درآمدی برتولید فضای‌هانری لوفور*. تهران: انتشارات تیسا.

جوادی، محمدحسین؛ اونق، نازمحمد و قربانی، علیرضا (۱۴۰۰). تعیین مولفه‌های اجتماعی موثر بر افزایش اعتیاد در جامعه (مورد مطالعه: شهر بجنورد). *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۵(۶۲)، ۱۸۴-۱۶۷.

حبیبی بابادی، احمدقلی؛ هاشمیان‌فر، سید علی و محمدی، اصغر (۱۳۹۹). فهم و شناسایی عوامل روانی اجتماعی خرده فرهنگ‌های مرتبط با مصرف مواد مخدر: یک مطالعه گراندد تئوری. *تحقیقات علوم رفتاری*، ۱۸(۴)، ۴۵۹-۴۴۹.

خبرگزاری جمهوری اسلامی (۱۳۹۷). کشف ۱۰ تن مواد مخدر در خوزستان. https://www.irna.ir/news/ 83230772/10

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

زرانی، فریبا و آگاهی، زینب (۱۴۰۰). زمینه‌های فرهنگی اختلال سومصرف موادمخدر در ایران، متاسنتز کیفی. *تعالی بالینی*، ۱۱(۱)، ۴۲-۲۸.

سراج زاده، سید حسین و عزیززاده، امید (۱۳۹۳). برساخت اجتماعی مصرف مواد مخدر و اعتیاد در شهرستان رودبار جنوب. *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۵(۲)، ۲۹۶-۲۷۳.

شاه چراغ، سیدعلی شاه؛ خواجه نوری، بیژن؛ احمدی، حبیب و رجبی، ماهرخ (۱۴۰۰). مطالعه فرایند برساخت الگوی تعاملی فرد- خانواده – جامعه و گرایش به مواد مخدر صنعتی در شهر سمنان. *جامعه شناسی نهادهای اجتماعی*، ۸(۱۸)، ۲۰۹-۱۷۵.

صدیق سروستانی، رحمت اله و قادری، صلاح الدین (۱۳۸۷). هنجارهای تسهیل کننده مصرف مواد مخدر (تریاک و نظایر آن) در میان خرده فرهنگ های قومی در ایران. *دانش انتظامی*، ۱۰(۲)، ۱۰۳-۸۵.

عباس‌زاده، محمد؛ علیزاده اقدام، محمدباقر؛ آقایاری هیر، توکل و نجف زاده نخجوانلو، اسماعیل (۱۳۹۳). کجروی فرهنگی و عوامل مرتبط با آن در میان پسران دبیرستانی شهر تبریز. *مطالعات جامعه شناسی*، ۷(۲۵)، ۳۸-۲۵.

عبدالهی، سامان و دارابی، مهرداد (۱۳۹۹). مدل ساختاری نقش عوامل محیطی و خانوادگی در پیشگیری رشدمدار از گرایش به مصرف مواد مخدر و روانگردان. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۱۴(۵۶)، ۵۸-۴۱.

فیض اللهی، علی و باپیری، امیدعلی (۱۴۰۰). واکاوی دلایل، زمینه‌ها و پیامدهای مصرف مواد مخدر در بین نوجوانان (مورد مطالعه نوجوانان شهر ایلام). *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۵(۶۲)، ۱۶۵-۱۴۱.

قادری، صلاح الدین و محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۸۹). مطالعه کیفی در باب شناخت هنجارهای تسهیل کننده مصرف اعتیادآور در میان خرده فرهنگ‌های قومی ایرانی. *مجله بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۱(۴)، ۵۵-۳۶.

قاسم‌زاده، داود (۱۴۰۲). مطالعه کیفی علل و زمینه‌های اختلال مصرف مواد در بین دانش‌آموزان شهر تبریز. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۷(۶۷)، ۱۲۶-۱۰۱.

کرمی، زهرا؛ شریف، کیمیا؛ جشنی، نسترن و نظر، سپینود (۱۳۹۶). *نقش سنت و باورهای قومی به عنوان عامل ارتباطی در تبلیغات تلویزیونی ایران (مطالعه موردی: پوشاک اقوام گیلک)*. اولین سمپوزیم ملی روز جهانی گرافیک، تهران.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

کرمی، محمدتقی و اعتمادی فرد، سیدمهدی (۱۳۸۹). ساخت اجتماعی اعتیاد در ایران. *بررسی مسائل اجتماعی ایران (نامه علوم اجتماعی)*، ۱(۴)، ۱۱۰-۹۳.

مبارکی، محمد (۱۳۸۳). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و جرم. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی دانشگاه تهران.

میرفردی، اصغر و شهریاری، مرضیه (۱۳۹۶). مطالعه قوم نگارانه هنجارها و توصیه‌های عامیانه تشویق‌کننده مصرف مواد مخدر (مورد مطالعه: قوم عرب شهرستان اهواز). *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۱(۴۳)، ۱۲۵-۱۰۵.

میرمجیدی، سپیده؛ حبیب زاده، محمدجعفر؛ فرجی‌ها، محمد و امیدی، جلیل (۱۳۹۵). تحلیل برساخت‌گرایانه‌ی فرایند جرم انگاری در ایران براساس نظریه واقعیت اجتماعی جرم. *پژوهش حقوق کیفری*، ۴(۱۴)، ۱۷۲-۱۴۵.

نعمتی سوگلی تپه، فاطمه و خالدیان، محمد (۱۴۰۱). مطالعه کیفی عوامل مؤثر بر عود مجدد به سوء مصرف مواد مخدر و اعتیاد با رویکرد گراندد تئوری. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۶(۶۴)، ۳۰۷-۲۷۹.

الهدادی، نورالدین؛ میرزایی، ابراهیم و سلیمی پور، ندا (۱۴۰۲). واکاوی کیفی بسترهای گرایش به مصرف مواد مخدر. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۷(۶۸)، ۹۴-۶۹.

References

Alexander, P. A., Schallert, D. L., & Reynolds, R. E. (2009). What is learning anyway? A topographical perspective considered. *Educational Psychologist*, *44*(3), 176-192.

Barkan, S. E., & Bryjak, G. J. (2013). *Myths and Realities of Crime and Justice*. Jones & Bartlett Publishers.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 14, 77-101.

Chintalova-Dallas, R., Case, P., Kitsenko, N., & Lazzarini, Z. (2009). Boltushka: a homemade amphetamine-type stimulant and HIV risk in Odessa, Ukraine. *International Journal of Drug Policy*, *20*(4), 347-351.

Dimova, E. D., & Mitchell, D. (2022). Rapid literature review on the impact of health messaging and product information on alcohol labelling. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 29(5), 451-463.

Ifans, J. (2007). Predictive factors for illicit drug use among young people: a literature review. *Probation Journal*, 54(3),278-279

James, D. A., Robyn, N. T., Jennifer, M. E., Stacey, L. S., & Laura, M. W. (2008). Posted to abuse addiction adolescence attitudes behaviors Canada computer emotional gambling game. *Personality and Individual Differences*, 45(2), 174-180.

سال هفدهم، شماره ۷۰، زمستان ۱۴۰۲
Vol. 17, No. 70, Winter 2024

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]

Jiloha, R. C. (2009). Social and Cultural Aspects of Drug Abuse in Adolescents. *Journal of Delhi Psychiatry*, 12(2), 167-175.

Johnson, B., Golub, A., & Dunlap, E. (2000). The rise and decline of hard drugs, drug markets, and violence in inner-city New York. *The crime drops in America*, 164-206.

Jonas, D. F., & Jonas, A. D. (1980). A bioanthropological overview of addiction. *NIDA Research Monograph*, 30, 269-277.

Kaplow, J. B., Curran, P. J., & Dodge, K. A. (2002). Child, parent, and peer predictors of early-onset substance use: A multisite longitudinal study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *30*, 199-216.

Lardier Jr, D. T. (2019). Substance use among urban youth of color: Exploring the role of community-based predictors, ethnic identity, and intrapersonal psychological empowerment. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 25(1), 91–103.

Motyka, M. A. (2018). Socio-cultural determinants of drug addiction: the scale and causes of the phenomenon among young people in the Podkarpackie Province. *Wydawnictwo UR: Rzeszow, Poland*.

United Nations Office on Drugs and Crime. (2018). Drugs and age: Drugs and associated issues among young people and older people.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-11-21]

[DOI: 10.61186/etiadpajohi.17.70.289]